

Гордана Б. Спасојевић-Стојановић*

Педагошки факултет у Бијељини

Десанка С. Тракиловић

Педагошки факултет у Бијељини

УДК 371.3::78

37.035.6-057.874

DOI 10.7251/NS1601391S

Стручни рад

НАРОДНА ПЈЕСМА И ЊЕН ЗНАЧАЈ У НАСТАВИ МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ У РАЗРЕДНОЈ НАСТАВИ

Апстракт: У раду се истиче значај народних пјесамa и игара у настави музичке културе и разматра њихова улога у музичком развоју ученика са разних аспеката.

Културна традиција на просторима Босне и Херцеговине и Републике Српске изњедрила је велики број народних пјесамa и игара. Богатство мелодија и ритмова, покрета и корака израђују однос према сопственој и туђој културној бащини. Народни напјеви (пјесме) имају своје језичке (садржајне), мелодијске и ритмичке специфичности, које носе карактеристике музике народа из кога су потекли. Народна пјесма је опстала и доживјела потврду пролазећи кроз многе генерације, чиме је постала дио наслеђа народа одређеног географског подручја.

Методичким разматрањем и актуализацијом народних пјесамa и игара доприноси се афирмацији улоге традиционалне народне музике у организованом систему музичке наставе. Задачи сваке музичке наставе су музичко описмењавање ученика и подстицање развоја музичких способности. Дугогодишњим умјетничким и истраживачким радом истакнути музички педагози дошли су до сазнања да је примјена народне пјесме и игре најприроднији пут у почетној поставци музичке писмености.

Рад на музичком развоју ученика мора се ослањати на коријене народног пјевања, због чега и полазиште музичког описмењавања мора бити на народним тоналним основама (ритмичким и мелодијским).

Кључне ријечи: традиционална музика, народна пјесма и игра, музичко описмењавање, музичке способности.

Увод

У раду се разматра значај примјене традиционалне народне музике у настави музичке културе са разних аспеката, као и методичка актуализација и

* gordana.stojanovic@fb.ues.rs.ba

Рад под насловом: "Народна пјесма и њен значај у настави музичке културе у разредној настави", саопштен је на VI научном скупу "Наука и наставна пракса" на Педагошком Факулету у Бијељини Универзитета у Источном Сарајеву

афирмација народне пјесме и игре у функцији музичког развоја ученика млађег школског узраста.

Дефиниција етничке групе у етнологији и антропологији полази од тога да се етничке групе разликују биолошки, културно, социјално и језички. Етничка група и појединац као дио ње мора се разликовати по одређеним специфичностима, да би се идентификовала. Културни идентитет једног народа или етничке групе чине сви изрази његовог националног духа: вјера, језик, обичаји, ношња, књижевност, умјетност, архитектура. Кроз њих он демонстрира своју филозофију живота и његове вриједности.

Музичка традиција представља једну од најважнијих компоненти духовног лика и идентитета. Народне пјесме и игре чине изузетно значајну карактеристику по којима се један народ или етничка група препознаје. „Народне песме представљају својеврстан, сложен културни и уметнички феномен у коме се изразито одржава веза и узајамност између музике, реалног живота и друштвених заједница у којима музика постоји“ (Петровић, 1989).

Музичка културна традиција народа Босне и Херцеговине изњедрила је велики број разноврсних пјесама и игара различитих етничких заједница. На просторима БиХ и Републике Српске народне пјесме и игре достигле су висок степен коришћења у тренутку када је започео процес њиховог етномузиколошког биљежења и објављивања.

Српску народну музику можемо подијелити на народну музику у ужем смислу, то јест изворну народну музику и њене деривате: традиционалну и староградску музику. Фолк музика не спада у народну музику иако може садржати музичке и текстуалне мотиве, који потичу из народне музике.

До почетка 19. вијека на нашим просторима (Србија и БиХ) није постојала никаква музико-педагошка литература, што потврђује да српска музичка педагогија нема далеке коријене. До стварања музичко-педагошке литературе учитељи и свештеници преносили су народну и духовну пјесму учењем по слуху. „Сви ови подаци постају много јаснији када се укаже на чињеницу да је цело подручје Балкана вековима било изоловано од утицаја развоја музичке културе, односно да је традиционална фолклорна музика са свим својим обележјима било једино музичко искуство до најскоријег времена, то јест до почетка XX века. Како се музички укус формира лагано, а урођено осећање тоналности и ритма остаје да живи дуго времена и после уношења утицаја, то можемо закључити да се настава музичке писмености МОРА ослањати на корене народног певања, па тек одатле да се усмери ка образовању које захтева музичка традиција развијених европских земаља“ (Васиљевић, 2006).

Значајан извор музичких записа у периоду од другог свјетског рата подведен под српско музичко благо налази се у збиркама мелографа, етномузиколога и музичког педагога професора Миодрага А. Васиљевића. Музички записи Миодрага А. Васиљевића, одишу љепотом и једноставношћу, као и карактеристичним изразом, чиме плијене пажњу ученика млађег школског узраста. Његова функционална метода је јединствена и оригинална, јер је методологија рада прилагођена карактеристикама музикалности балканског подручја и заснована на народним тоналним основама. И други музички педагози истичу љепоту наше традиционалне народне музике и њен значај у естетском васпитању ученика. Биљана Павловић наглашава да наше народне пјесме „одишу јарким музичким колоритом, који се огледа у разноврсности и специфичности ритма, префињеним мелодијама, али и једноставним напјевима, који буде исконски естетски осјећај“ (Павловић, 2012). Кроз извођење народних пјесама и игара ученици изражавају своје стваралачке потенцијале.

Изворна народна пјесма

Изворна народна пјесма је квалитетна врста пјесме, која је опстала пролазећи кроз многе генерације и због тога постала дио наслеђа и идентификације народа или етниче заједнице у којој је настала. „Народну песму ствара анониман појединац, али најчешће не као неку у потпуности нову и оригиналну творевину, већ у складу са постојећом традицијом. Преносећи је усменим путем, временом она постаје колективна творевина, па тако и његова својина. Са преношењем од једног до другог певача песма се унеколико мења и на тај начи долази до стварања сличних песама – варијанти. И напослетку, у свету песама постоји и селекција, тако да неке песме заувек нестају из народне праксе. Разни су разлози овој појави, како они из домена музике, кад једне песме потискују друге, тако и они ванмузички, као што је нестанак обреда или посла уз који се певају песме“ (Големовић, 1998).

Богатство и љепота народне пјесме простора БиХ и Републике Српске, носи специфичности мелодије и ритма, а њена оригиналност се огледа кроз упознавање са старим обичајима и играма. Разноврсност звукова традиционалних музичких инструмената и архаичне ријечи у текстовима пјесама, као и сазнања о условима у којима су створане и очуване, треба да буде интересовање и подстакну самостално музичко стваралаштво ученика. Народни напјеви (пјесме) имају своје садржајне, ритмичке и мелодијске специфичности, које носе карактеристике народа из кога су потекли. „Оне у себи носе вредна и свевремена искуства и сазнања о човеку и животу и систем етичких вредности дефинисан на јединствен начин. Кроз њих ученици

стичу сазнања о животу српског народа у прошлости, о култури и утицају страних култура на српску културу“ (Павловић, Сарајлић, 2014).

Изворну српску народну пјесму одликује једноставна музичка форма, са честим понављањима музичких фраза и текста. Поетски текст је разноврстан и одсликава стваралачко умијеће народа да опише и опјева тренутке из свакодневног живота. Лака и кратка мелодија и једноставан ритам чине савршен музички облик, који је најчешће ведро и живахног карактера. Због тога су народне пјесме и игре веома омиљене дјечи млађег школског узраста, јер их брзо уче и усвајају. Српске народне пјесме и игре су углавном у дводијелној и четвородијелној мјери. Ријетке су народне пјесме и игре тродијелне метричке структуре, због чега постоје потешкоће у њиховом прецизном извођењу. То нас упућује на урођени недостатак, који се може кориговати до извјесног степена.

Народне игре су, подједнако као и народне песме, са љубављу чуване у нашем народу „и заузимају значајно место у васпитању и образовању ученика, јер их уче да негују народне обичаје и своју културну традицију. У играма се огледа богатство најразличитијих играчких ритмова, покрета, корака и складности у кретању, у различитим извођачким облицима и још сјајнијој кореографији“ (Братић, Филиповић, 2001).

Васпитни значај народне пјесме и игре

Музика и њен утицај на човјека одувјек је био изазов за покретање многобројних истраживања. Она нас упућују на закључак да је музика моћно средство у подстицању и формирању широког спектра способности и особина личности.

Као средство васпитања у народној педагогији користили су се различити облици усменог народног стваралаштва. Преко народног стваралаштва бројне генерације ученика упознавале су народну баштину свог и других народа и васпитавале се да чувају своју културу, обичаје и идентитет. Богата културна традиција нашег народа (богатство играчких ритмова, покрета, корака, ношњи) изњедрила је велики број народних пјесама и игара. Њима се развијају снажна национална осећања и изграђује однос према сопственој и туђој културној баштини. Преко текста пјесме могу се научити обичаји, вјеровања, митови, легенде и друго.

Први музички доживљаји и искуства дјетета потичу из породице, тачније од мајчиног певања уз цупкање или љуљање у крилу. Касније, у контакту са вршњацима, деца уче разбрајалице, питалице, брзалице, изреке, пословице. Међу садржајима наставе музичке културе, којима се остварују циљеви и задаци предмета издваја се народно музичко стваралаштво

Посебан значај у формирању односа дјетета према умјетности као и за музички развој има правилно организован наставни процес у школском добу. Сваки наставни процес, па и музички, посредно и непосредно је условљен сложеним сплетом објективних и субјективних фактора. Они стварају амбијент у коме се духовно и физички развија појединац, али и формирају колективну свијест друштвених група и слојева, који најзад дају печат на лик читавих генерација дјеце и омладине. Упознати и дјелимично размрсити тај *сплет* утицаја на младу личност, задатак је сваког педагога, чије дјеловање се базира на научној основи.

У савременој музичкој педагогији народне пјесме и игре имају такође огроман васпитни значај и дио су веома сложеног система етичког и естетског васпитања у заједници. Њихова педагошка вриједност је да изграђују естетске ставове и укусе. „У школама општег образовања, кроз предмет Музичка култура ученицима се развија интересовање за музику, развијају се музичке способности у границама могућности појединаца; ова настава има општеобразовни карактер, те заједно са осталим предметима доприноси формирању младе личности (Васиљевић, 2006). Улога наставника музике у васпитавању младих је „од непроцењивог значаја за развијање естетских осећаја, моторичности, музикалности, развијања дечије маште, формирање карактерних особина, итд. Овај деликатни пут развоја детета углавном носи наставник музичког васпитања, нарочито у почетним разредима основне школе“ (Васиљевић, 2006).

Традиционалне народне игре са пјевањем важне су за развијање свијести о припадности свом народу, те развијају моралне и естетске компоненте личности ученика. Значај музичке игре се огледа и у развоју музичких способности ученика: осјећаја за темпо и динамику, осјећаја за ритам, мелодијску фразу, музичко памћење, као и способност активног слушања и музичког доживљаја музике. Извођењем покрета уз пјесму, подстиче се развој слуха, гласа и стваралачки потенцијали ученика.

Значајно је истаћи да се складним и заједничким извођењем традиционалних игара у настави музичке културе и физичког васпитања изграђују естетски критеријуми и доприноси развоју fine моторике. Народне песме и игре омогућавају „усвајање хуманистичких, интеркултуралних и националних вредности на којима почива савремено образовање и васпитање“ (Павловић, Сарајлић, 2014). Из тог разлога треба значајније да буду заступљене у основношколској настави.

Развојна улога народне пјесме

Примјена традиционалне пјесме и игре није значајна само са васпитног аспекта, већ и са аспекта музичког развоја ученика. Народна пјесма

и игра уткана је у програме наставе музичке културе у основним школама у Републици Српској. Циљ музичке наставе је музичко описмењавање ученика, које подразумева подстицање развоја музичких способности и упознавање са основама музичке писмености.

При избору пјесамa за пјевање предност треба дати народној пјесми, јер се звучне наслаге стичу постепено, од дјечи познатих, ближих и једноставнијих садржаја. Дјела која у основи имају народну музику једноставнија су и ближа ученицима млађих разреда основне школе. Лакше се усвајају од дјела умјетничке музике и доприносе бржем отварању постављених задатака. Рад на музичком описмењавању мора се ослањати на коријене народног пјевања, због чега и полазиште музичког описмењавања треба бити на народним тоналним основама (ритмичким и мелодијским). Посебан значај народна пјесма и игра имају у периоду интензивној развоја елементарних музичких способности од 6 до 9 године.

Дугогодишњим педагошким и истраживачким радом истакнути музички педагози долазили су до разноврсних идеја у рјешавању проблема у настави музичке културе. Дошли су до сазнања да је примјена изворне народне пјесме и игре најприроднији пут у почетном описмењавању ученика. Бројни методичари из области музичке педагогије (Миодраг А. Васиљевић, Зорислава М. Васиљевић, Гордана Стојановић) говоре о потреби постављања почетне музичке писмености на народним тоналним основама.

Дјеловање Миодрага А. Васиљевића је прекретница у музичкој педагогији, а догађа се тек пред други свјетски рат. Не ослањајући се на различите судове страних истраживача о ефикасности појединих метода, Васиљевић је утемељио музичку наставу засновану на народном пјевању. Дошао је до идеје спајања елемената народног пјевања са тонским именима и тонским функцијама и тако створио функционалну методу.

Чувене су његове мисли: „Почетна музичка настава може и мора се заснивати на народном певању, као што се општа настава заснива на народном језику. Све друго што би музичка настава користила и што је до сада користила у својим почецима, не би у тој мери било разумљиво и блиско народним слојевима, из тог разлога што је народна музика музичком осећају наших народа тако омиљена и својствена“ (Васиљевић, 1961). Васиљевић је изабрао мелодије чији природни иницијали одговарају основним тоновима (до – Добро јутро, ре – Ресаво водо ’ладна, ми – Ми идемо, фа – Фалила ми се прошена мома, сол – Сол ми дај, ла – Лазара мајка, си – Сини сунце). Изабрane песме је модификовао, прилагођавајући текстове песама аретинским слоговима како би одговарале иницијалисима мелодија. Моделима је наменио функцију фиксирања основних тонова. За моделе је

бирао мелодије различитих ритмичких структура да би ученици од самог почетка тактирањем развили моћ опажања различитих метричких структура (Васиљевић, 2006).

Пјесме модели су полазиште рада у периоду звучне поставке основних тонских висина, тј. идентификације звучних и ритмичких утисака, који су основа за увод у музичку писменост. Стварање музичких наслага и конзервација звука поставља се на народним основама, на трихорду – ре, ми, фа, који је нуклеус српске традиционалне музике. У складу са карактеристикама наслеђених потенцијала прво се обрађују пјесме модели у оквиру трихорда, а затим се иде ка тоновима дур-мол система.

Функционална метода прописује јасне методичке кораке у смјеру музичког описмењавања од звука ка слици, а затим теоријском тумачењу. Функционални задаци су понављање звука и његово везивање за нотну слику.

Закључак

На просторима бивше Југославије музичка настава у основним и општеобразовним средњим школама била је заснована на једнообразном систему образовања. Наставни програми базирани су на мултикултуралним музичким садржајима, који су прописани на цијелом подручју државе.

Из области пјевања и музичког описмењавања предност су имале популарне дјечије пјесме наших и страних аутора, које су базиране на тоналним основама западно европског дур-мол система. Методологија рада на поставци музичке писмености није имала конкретне циљеве, који би били у функцији музичког развоја ученика у складу са њиховим способностима.

Образовање је било усмјерено ка смањењу различитости, због чега су занемарене специфичности музичких потенцијала група и појединаца, које носе као дио наслеђа и идентитета. Ипак, сваки народ и етничка заједница чувала је своје изворно музичко наслеђе и поред значајних утицаја, који су произвели много некавалитетних хибрида названих народна музика.

Данашње вријеме и његова реалност намеће безброј питања и приступа како препознати и признати културне разлике у процесу образовања. Мултикултурална концепција образовања је и данас присутна, али како у оквиру ње обезбједити остварење и разумијевање одређења културе групног и индивидуалног идентитета. Програм наставе музичке културе у разредној настави препоручује примјену музичког народног стваралаштва, али не даје јасне смјернице њихове улоге у почетном музичком описмењавању.

У постојећој дидактичко-методичкој литератури истиче се значај народне пјесме и игре са васпитног и развојног аспекта, међутим нису

довољно разматране могућности кориштења народне пјесме и музичког фолклора у циљу подстицања и развијања музичких способности код ученика основне школе.

Уџбеници музичке културе обилују разноврсним примјерима народних напјева, али је уочена недовољна и нејасна методичка и практична концепција у подстицању стваралачких музичких способности ученика на темељу народне пјесме. Негативан утицај окружења и неефикасност музичке наставе видљив је у томе што све мање дјеце пјева, па је и могућност њиховог музичког развоја отежана. На темељима народне музичке традиције прихватање онога што је недовољно блиско нашој дјечи биће олакшано, а утицај музичке наставе биће већи у његовању поштовалаца и љубитеља квалитетне музике. Актуализацијом и афирмацијом аутентичних метода и њиховом примјеном у музичкој настави, народне пјесме и игре биће сачуване од заборавља, а њихова улога у музичком развоју ученика млађег школског узраста функционалнија.

Литература

- Братић, Т., Филиповић, Ј. (2001). *Музичка култура у разредној настави*. Јагодина – Приштина: Учитељски факултет Јагодина – Факултет уметности Приштина.
- Васиљевић, М. З. (2006). *Методика музичке писмености*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Васиљевић, А. М. (1961). *Једногласни солфеђо заснован на народном певању*. Београд: Просвета.
- Големовић, Д. (1998). *Народна музика Југославије*, Књажевац: Нота.
- Павловић, Б. (2012): *Народно музичко стваралаштво Косова и Метохије у основношколској настави музичке културе*, Лепосавић: Учитељски факултет у Призрену–Лепосавић.
- Павловић, Б., Сарајлић Цицовић Д. (2014а): Васпитне вредности основношколске наставе музичке културе у време глобализације, У: Милсављевић В., *Наука и глобализација*, том 2/2, Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 1463-1474.
- Павловић, Б., Сарајлић Цицовић Д. (2014б): Улога наставе музичке културе у развијању хуманистичких, интеркултуралних и националних вредности, У: Јовановић, Б., *Улога образовања и васпитања у развијању хуманистичких, интеркултуралних и националних вредности*, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини–Косовској Митровици, 659-678.
- Петровић, Р. (1989). *Српска народна музика*. Београд: Музички институт САНУ.

G. Spasojevic-Stojanovic, D. Trakilovic

THE FOLK SONG AND ITS IMPORTANCE IN TEACHING MUSIC CLASSES IN ELEMENTARY SCHOOL

Summary

This paper highlights the importance of folk songs and dances in the teaching the subject of Music and examines their role in the musical development of students with various aspects.

The cultural tradition of Bosnia & Herzegovina and the Republic of Srpska have produced a large number of folk songs and dances. The wealth of melodies and rhythms, movements and steps build a relationship towards their own and other people's cultural heritage. Folk tunes (tracks) have their language (content) melodic and rhythmic specificity, which carry the characteristics of the music of the people from whom they have originated. The folk song has survived and experienced a certificate, passing through many generation and becoming part of the heritage of the people of a certain geographical area.

Methodical examination and updating the folk songs and dances contributes to the affirmation of the role of traditional music in an organized system of teaching music.

The tasks of teaching music are musical literacy of students and encouraging the development of musical abilities.

After many years of artistic work and research, prominent musical educators have come to the conclusion that the use of folk songs and dances are the most natural way in the initial set of musical literacy.

The work on the musical development of students must rely on the roots of folk singing, and that is why the starting point in music literacy must be the people's tonal bases (rhythmic and melodic).

Keywords: *traditional music, folk songs and dance, musical literacy, musical ability.*